

LEWIS VE RİCARDO'NUN YENİDEN YORUMLANMASI

Çeviren: Arş.Grv. N.Alkan SOYAK

I-GİRİŞ

1954'te A. Lewis bir makale yayımlayarak ekonomik kalkınma literatüründe klasiklerden biri olmuştur. Bu makalede Lewis klasik ekonomik kalkınma kuramı olarak bilinen olguyu tanımlamıştır. Klasik anlamda AGÜ'lerde geçimlik ücret düzeyinde sınırsız bir emek arzı mevcuttur. Lewise göre bu varsayım Smith'ten Marx'a bir dizi ekonomist tarafından oluşturulmuştur. Kuram, klasik şekilde sorunu ortaya koymuş ve çözüm aramıştır. Özellikle zaman içinde üretimin büyümesini sağlayan faktörler nelerdir sorusuna cevap aranmıştır.

Bu çalışmada Lewis tarafından geliştirilen model, Ricardocu büyüme kuramı ile karşılaştırılacaktır. Ricardocu modelin seçilmiş olmasının sebebi bu kuramın klasik okul üyeleri olarak sınıflandırılmış bir grup ekonomistin fikirlerini önemli ölçüde temsil edebiliyor olmasıdır. Lewisin kendisinde modelinin gelişiminde sık sık Ricardo'nun kuramına başvurmuştur. Bu iki modelin karşılaştırılmasında her iki modelin içeriğinin gerçekten çok benzer olduğu görülecektir. Bununla birlikte her iki modelin yapısal içeriği ve varsayımlarına ilişkin bazı belirgin farklılıklar vardır. Bu çalışmada Ricardocu modelin daha uygun olduğu ileri sürülecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Lewis modelinin temel düşünceleri kısaca irdelenecektir. Modele yöneltilecek eleştirilerin bir grubu sunulacak ve analiz edilecektir. Üçüncü bölümde ricardocu büyüme kuramı Lewis modeli ile karşılaştırılacak ve bazı detaylarıyla irdelenecektir. Dördüncü ve son bölümde çalışmanın özeti ve sonuçları belirtilecektir.

2) LEWIS MODELİ

Lewis tarafından geliştirilmiş ikili yapı modelinde, ekonomi iki sektöre bölünür; Geleneksel sektör ve modern sektör. Modern sektörde, üretim emek ve sermaye kullanımı ile gerçekleşir. Fazla sermaye kapitalist girişimcilerin kârlarının bir kısmı tarafından yatırım ve tasarruf -

---

(*) Richard Grabowski and Michael P. Shields, "Lewis and Ricardo: A Reinterpretation", *World Development*, Vol 17, No. 2, ss. 193-197. 1989

larının bir sonucu olarak biriktirilebilir. Emek, reel ücrete eşit olan marjinal ürün noktasında istihdam edilir ve tasarrufta bulunmadığı varsayılır. Böylece kapitalistler kâr maksimizasyonuna gider. Sınırsız emek arzı veya artığın olduğu diğer bir deyişle geleneksel sektörden modern sektöre gelen işgücü arzının geleneksel ücretin çok az üstündeki bir ücrette veya geleneksel ücrette sınırsız olduğu varsayılır.

Geleneksel sektörde üretim sürecinde sadece toprak ve emek kullanılır ve sermayenin rolü yoktur. Buna ilaveten tasarrufların olmadığı varsayılır. Emek ve arz değişkeninde toprak sabittir. Böylece ne kadar emeğin toprağa uygulanması gerektiği kararı ortaya çıkar. Lewis kâr maksimizasyonunun bu sektördeki üreticiler için bir amaç olmadığını ileri sürer. Ve böylece toprağa ne kadar emeğin uygulanacağı kararı diğer ilişkiler tarafından yönlendirilir.

Özellikle emeğin marjinal ürününün çok düşük, sıfır veya menfi olduğu geleneksel sektörde emek, yoğun olarak istihdam edilebilir. Bununla birlikte emeğe ödenen ücret geçimlik bir ücrettir. Böylece geleneksel sektörde emeğin marjinal ürünü ücret düzeyinin altındadır. Köylü ailelerin emeklerinin marjinal ürününün çok düşük olduğu söylenebilir. Fakat ürün tüm aile üyeleri arasında eşit olarak bölünür. Bu basit senaryoda her çalışan ortalama ürün kadar elde edecektir. Bu görüşe alternatif bir düşünce ise sosyal prestij nedeniyle bireylerin kullanılması (kiralınması) ve marjinal ürünleri düşük olan bu hizmetçilere geçimlik bir ücret ödenmesidir. Örnekler ve açıklamalar çoğaltılabilir. Fakat buradaki anahtar sonuç şudur; Geleneksel sektörde karar alma süreci modern kâr maksimizasyonu kavramından ve modern sektördeki karar alma sürecinden oldukça farklıdır.

Lewis modelinde ekonomik kalkınma sermaye birikimi tarafından uyarılır. Sermaye birimi kapitalist sınıfın yatırım faaliyeti ve tasarrufun sonucu olarak ortaya çıkar. Böylece modern sektörün genişlemesi ve büyümesini sağlayan merkezi süreç kapitalist sınıfın lehine gelir dağılımını değiştiren bir yapı ortaya çıkarır. Bu genişleme süreci, artık (fazla) emek 4 faktör tarafından tüketilmeden önce bir aksaklık gösterebilir. İlk olarak sermaye birikimi nüfus büyümesinden daha hızlı ilerlerse, geçimlik sektördeki nüfusun mutlak miktarı düşecek, bu sektördeki emeğin ortalama ürünü yükselecek ve böylece modern sektör daha yüksek bir ücret ödeyecektir. Bu durum sermaye birikimini yavaşça düşürecektir. İkincisi, geçimlik sektör daha verimli hale getirilebilir, böylece modern sektör fazla emeği çekmek için daha yüksek ücret ödeyecektir. Üçüncüsü, modern sektördeki işçiler kapitalist yaşam tarzını taklit edebilir ve böylece daha yüksek ücret talep edebilirler. Son olarak, eğer geçimlik sektör modern sektörde çalışanlar tarafından tüketilen gıda mallarını üretiyorsa sonraki hızlı bir genişleme ticaret hadlerini modern sektörün aleyhine dönüştürebilir ve bu sektörde kârlar azalır.

Lewis modeline bir grup eleştiri olmuştur. İlk olarak bazı eleştiriler emeğin marjinal ürünün sıfır veya negatif olması fikrinde odaklaşmıştır. Diğer eleştiriler Lewis tarafından geçimlik sektör için varsayılan karar alma sürecinde odaklaşmıştır. Lewis, geleneksel sektördeki emeğin, marjinal ürününü aşan geçimlik bir ücret kazandığını varsaymıştır. Diğer bir deyişle kâr maksimizasyonu amaç değildir. Bunun yerine paylaşılan gelirin bir kısmı aile içinde oluşuyordu. Eğer bu doğruysa niçin aile gelirini bir bütün olarak maksimize etmek istemesin? Özellikle eğer bir ailenin üyesi marjinal ürününden daha yüksek bir ücret kazanırsa, aile dışında bireyin çalışmaya razı olması ailesi için yararlı olacaktır. Ailesine gelir gönderir ve sonuçta ailenin geliri artar.

Bu tür bir eleştiriye insan ancak AGÜ'lere uygulanan Lewis modelinin neyi belirlediği ve karakterize ettiği tartışması açısından yaklaşabilir. Diğer bir deyişle karar alma süreci ve geleneksel sektörün oluşumu, gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkeleri ayırt etmekte kullanılır. Theodore Schultz gibi bu fikre şiddetle karşı çıkan bir grup ekonomist vardır. Bununla birlikte eğer bu fikir kabul edilirse geleneksel sosyal yapıların piyasa güçlerinin sürekli etkisi tarafından aşındırıldığı Hindistan gibi birçok AGÜ'de bu tartışılabilir. Böylece rasyonel varsayım olarak sınırlı maksimizasyon daha uygundur. Bu konudaki tartışma Ricardocu büyüme kuramı sunulduktan sonraya ertelenecektir.

3) RİCARDUCU MODEL

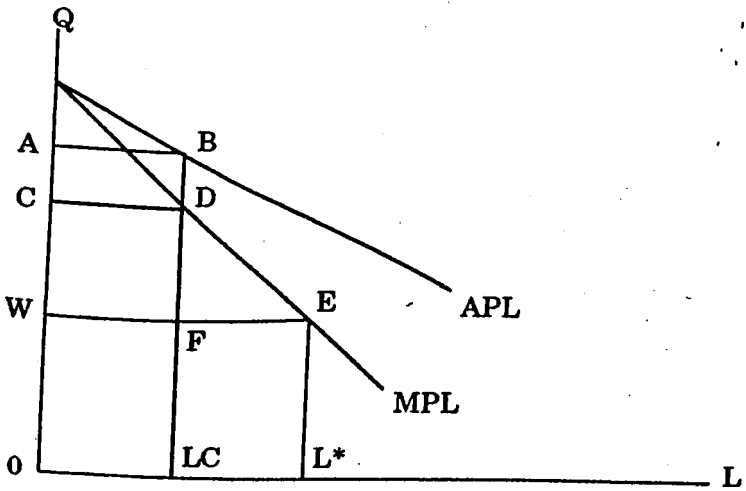
Ricardocu model ilk kez kapitalist sistem içinde tarımsal sektör için geliştirilecektir. Ricardocu kuramın küçük bir ön açıklamayı gerektiren üç anahtar elemanı vardır. İlk olarak uzun dönemde emek arzı geçimlik maliyetler tarafından belirlenir. Diğer bir deyişle; $\hat{L}_s = L(W - S)$ fonksiyonunda L_s , emek arzının büyüme oranını [$\hat{L}_s = aL_s / at / L_s$], w reel ücret düzeyi ve S geçimlik ücret düzeyini gösterir. Kuramda genellikle eğer $(w - S) > 0$, $L(0) = 0$ ve $L(w - S) > 0$ ise $L(w - S) > 0$ olduğu varsayılır. İkinci olarak ücretler, ücret fonunun dışında herhangi bir üretim olmadan önce işçiler için yükseltilebilir. İşverenler veya kapitalistler herhangi bir yatırım gibi bu fonlardan bir getiri kazanırlar. Tarımsal sektörde kapitalistler tohum için fon, üretim için araç-gereç, ücretler ve belkide tarımsal mevsimin başında kira sağlayan kişiler olarak görülür. Bununla birlikte hasat mevsiminden sonraya kadar kazançlar (gelirler) gerçekleştirilemez. Üçüncü olarak, toprağın kalitesi değişkendir ve eniyi toprak ilk önce kullanılır. Kapitalist daha fazla toprağa ziraati yaymak için veya daha çok toprağın belirli bir parçası için

emek kullanabilir. Emegın marjinal verimliliğine başvurulması ile üretim marjında bir genişleme olduğunu Ricardo şiddetle tartışır. Ricardocu kuramın bu üç elemanı yukarıda bahsedildiği gibi açıklanmıştır. Kuramın diğer karakteristikleri kalkınma modellerinde açıklanabilir.

Geliştirilen basit Ricardocu modelde $(n+2)$ üretim faktörü vardır. Bunlar emek, sermaye ve n çeşit topraktır. Bununla birlikte sermayenin emek için doğru orantılı olarak kullanıldığı varsayılır. (Demek ki $K = \alpha L$). Bu sebepten, belirli kalitedeki bir toprağın belirli bir parçasında sadece bir değişken girdi vardır. O da emektir. Kapitalistin rasyonel seçimi şekil I'de gösterilmektedir. Geçimlik ücret düzeyi $\bar{w}$, MPL ve APL ise emegın marjinal ve ortalama ürünleridir. Görüldüğü gibi her girdi kombinasyonu için azalan getiri olduğu varsayılmıştır.

Neoklasik iktisatta firma reel ücret oranını emegın marjinal ürününe eşitleyinceye kadar emek (işgücü) kullanılır. Bu nokta L^* ile gösteriler. Ricardocu klasik modelde kullanılan (kiralanan) işçilerin üretimdeki artışla elde edilen ücret fonunun hacmi emek talebini sınırlar. Bu fonun hacminin ve dinamiklerinin belirlenmesini tartışmadan önce fon hacmi F ile simgelenebilir. Bu sebepten eğer $[F < \bar{w} L^*]$ ise emek kullanımı "ücret fonu baskısı" olarak tanımlanan olgu tarafından sınırlanacaktır. Şekil I. de emek talebi L_c (klasik talep için) dir ve $[L_c = F/\bar{w}]$ dir. Klasik modelde dikkate değer olan şey emeğe marjinal ürününden daha az ödendiğidir.

Ricardocu klasik model ücret fonunun belirtecileri gözönüne alındığında kesin olarak dinamik hale gelir. Önceki yılın hasatından gelmesi gerektiğinden dolayı, ücret fonu sezonun başlangıcında elde edilebilir. Kapitalist, gelecek yılki ücret fonunun hacmini gözönünde tutarak cari yıl için şekil I'de L_c kadar emek kullanılır.

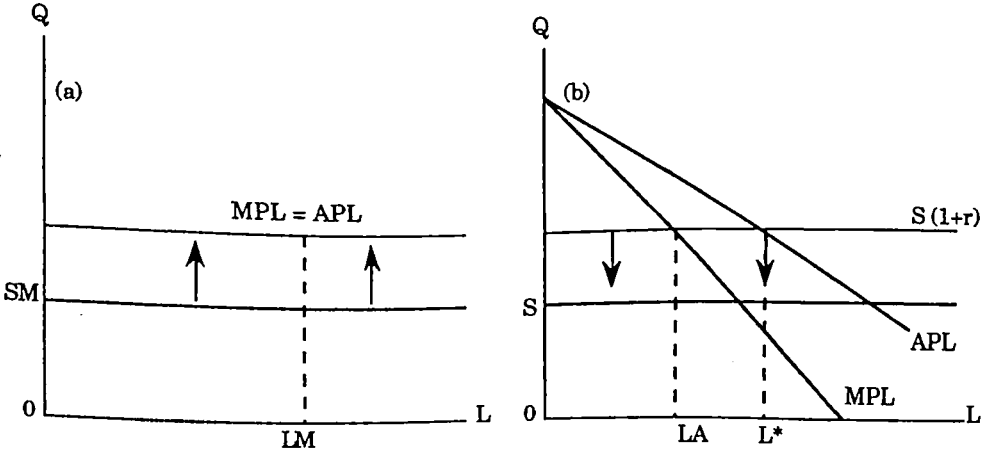
Şekil: 1

Toplam üretim OABLC' dir. Bu üretimin CABD kadarlık bölümü toprak sahiplerine rant olarak gider. OCDLC' lik kısım ise kapitalistlere gider. OWFLC, dönem süresinde işçiler için yapılan ödemelerin miktarına eşittir. Diğer bir deyişle kapitalist her dönemin başlangıcında işçiler için ayrılan OWFLC' yi zaman içinde sabit tutarak ücret fonu hacmini koruyabilir. Bu, kapitalistin kendi kullanımı için WCDF kadar kâr bırakacaktır. Eğer bu kârların bir kısmı üretimi genişletmek için kullanılırsa ücret fonu artar. Bu nedenle gelecek dönemdeki istihdam yükselir. Genişlemeyi finanse eden kâr süreci, işgücü hacmi L^* noktasına gelene kadar devam edebilir. Bu noktada kâr yoktur ve üretim, ücret olarak işçilere ve rant şeklinde toprak sahiplerine gider. L^* noktası durgunluk noktası olarak tanımlanır ve bu noktada teknik gelişmeler olmadığından büyüme durmuştur.

Ekonomik anlamda elbetteki çeşitli sebepler nedeniyle durgunluk noktasına yani (L^*)'ye asla ulaşamaz. Bu sebeplerin başkası L^* noktasına kadar genişlemenin kapitalist kesimde irrasyonellik varsayımına dayandırıldığı görülür. Kapitalistin durgunluk noktasında kârların maksimize etmek istediği varsayılır. Diğer bir deyişle istihdam $a\pi / aL = 0$ kadar genişler $\pi = (MPL) \cdot L - \bar{w} L = (aQ / aL) L - \bar{w} L$ bize kârı verir. $\bar{L}$ 'nin L^* 'den daha düşük olduğu açıktır. Okuyucu, eğer $MPL = a + bL$, $a > 0$, $b < 0$ dersek, bu durumda $\bar{L} = 1/2 [(\bar{w} - a) / b]$ olacağını kabul edebilir. L^* den sonra $\bar{w} = a + bL^*$, $L^* = (\bar{w} - a) / b$ dir. Bundan dolayı $\bar{L} = 1/2L^*$ sonucuna varılır.

Bununla birlikte bir imalat sanayi modeli eklendiğinde bu açık irrasyonellik kaybolur. Ricardo ilk olarak sektörler arasında kâr oranını eşit olduğuna ve ikincisi de imalat sektöründe sabit getirinin varlığına inanmıştır. Bu nedenle, faktör fiyatları ve sabit çıktıdan dolayı kârlar ve kâr oranları imalat sektörünün genişlemesiyle azalacaktır. Böylece tarım kesiminde azalan getiri sebebiyle reel ücretler yükselecektir. İmalat sanayinde genişleyen üretim tarımsal mallara karşı, sanayiye ilişkin fiyatları azaltır. Azalan kâr oranı ile birlikte sanayi sektöründe reel ücretler yükselecektir. Böylece sıra ile tarım sektöründe kâr oranları düşecek ve tarımsal üretim genişleyecektir. Bu süreç kârlar sıfır olana kadar devam edecektir.

Şekil 2'de iki sektörlü Ricardocu model gösterilmektedir. Bu şekilde sanayi üretimi uzun dönem için gösterilir, sermaye değişkendir. Sabit getirinin anlamı uzun dönem marjinal ve ortalama ürünlerinin eşit olmasıdır MPL ve APL imalat için geçimlik ücret oranı S_m 'nin üstündedir. Kâr oranı r ile gösterilir. Dolayısıyla r , $(APL - S_m) / S_m$ 'ye orantılıdır. S_m bağımsız değildir. Tarımsal ve sanayi mallarının üretim seviyelerinin ilişkilerine bağlıdır. İmalat sektöründeki genişlemeyle birlikte S_m yükselecektir. Belirli bir S_m aynı zamanda L_m istihdam seviyesini içerir, tarımda durgunluk noktasındaki istihdam L_A dir. Burada $(1 + r)$

Şekil 2

= MPL'dir Diğer bir deyişle iki sektör arasındaki kâr oranları burada dengelenir. L_m 'nin genişlemesi S_m 'yi yükseltecek ve r 'yi düşürecek. Azalan r , $S(I+r)$ 'yi düşürecek, $r = 0$ olana kadar L_A genişleyecek ve $L_A = L^*$ olacaktır. Bu nedenle kapitalistler rasyonel davranırsa sonuçta bir durgunluk ortaya çıkacaktır. Bir takım yollarla durgunluk noktasına ulaşılması ertelenebilir. Eğer işçilerin tüketim için kullanabilecekleri ucuz ithal besin kaynakları varsa, geçimlik kesimdeki işçilerin korunan maliyetleri azalacaktır, demek ki emeğin ücret düzeyi yükselecektir. Buna alternatif olarak eğer teknolojik buluşlar geliştirilebilirse ve tarımsal üretime uygulanabilirse tarımdaki marjinal ürün eğrisi sağa doğru kayacaktır. Bu her iki durumda da kârlar artma eğilimi gösterecek ve böylece fazla sermaye birikimi ve büyüme son durgunluk noktasına ulaşılmadan önce ortaya çıkacaktır. İmalat sektöründeki teknik ilerlemeler, bu sektördeki emeğin marjinal ürününü arttıracaktır. Bu durumda kâr oranı artar, ve tekrar son durgunluk noktasına ulaşmak ertelenir.

4) İKİ MODELİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu çalışmanın önceki bölümlerinde iki model tartışılarak oldukça benzer sonuçlara ulaşıldı. Lewis modelinde okuyucunun hatırlayacağı gibi modern sektörün genişlemesi dört faktörün sonucunda bir aksaklığa uğrayabilir. İlk üç faktör geçimlik ücret düzeyini arttıracaktır. Bu durum olası bir genişlemeye bir aksaklık ve modern sektördeki kapitalist artığa darbe vuracaktır. Ricardocu büyüme kuramında geçimlik ücreti arttırmaya yönlendirecek herhangi bir şey durgunluk noktasında sonuçlanacak, büyüme olmayacak, durgunluk noktasına daha hızlı şekilde varılmış olacaktır. Lewis modelinde aksak genişleme olarak adlandırılan 4. faktör, tarım lehinde modern sektöre karşı ticaret hadleri-

nin bir dönüşümünü gösterir. Elbette Ricardocu büyüme kuramının uygulamasında aynı sonuç izlenir. İmalat sektörü genişlerken kâr oranı aşağıya çekilir, ticaret hadleri bu sektör aleyhine dönme eğilimi gösterir ve sonuçta durgunluk noktasına ulaşılır. Her iki modelde olası ithalat ve teknolojik değişim ile eğer ucuz besin arzı girişi gerçekleştirilebilirse durgunluk noktası ertelenebilir. Modelleri oluşturan iki sektörün yapısı düşünüldüğünde Ricardo ve Lewis arasındaki farklılıklar çoğalır. Lewis modelinde modern sektör, üretim sürecinde sermaye ve emek kullanır. Bu sektörde ölçeğe göre sabit getiri geçerlidir ve kâr maksimizasyonu amaçtır. Buna karşı temel bir girdi vardır, o da emektir. Kapitalistler ücret fonunun bir ortalaması tarafından bu emeği istihdam ederler. Diğer bir deyişle kapitalistler emek istihdamı için ücret fonu olarak kârlarının bir kısmını kullanırlar. Her iki modelde de dikkat çeken noktada sınırsız bir emek arzının mevcut olmasıdır.

Lewis modelinde geleneksel sektör üretim sürecinde toprak ve emek kullanır ve toprak arzının sabit olduğu varsayılır. Buna karşın kâr maksimizasyonu daha uzun süreli bir amaç değildir. Emek toprağa uygulanabildiği için emeğin marjinal ürünü geçimlik ücretten daha düşüktür. Tasarruf ve sermaye birikimi oluşmaz. Ricardocu modelde durum tamamen farklıdır. Toprak ve emek başlıca girdiler olarak kullanılır ve toprak arzının sabit olduğu varsayılır. Bu varsayımla birlikte bu girdilerin kapitalistler tarafından istihdam edilmesinin amacı kâr maksimizasyonudur. Diğer taraftan kapitalistler kârlarının bir bölümünü toprak sahiplerinin toprak kiralamak için kullandıktan sonra kalanını emek istihdam etmek için ücret fonu olarak ayırır.

İki sektör arasındaki etkileşim modern ve sanayi sektöründeki genişleme olarak iki modelde çok benzerdir. Her ikisinde de eğer tarımsal verimlilik artmazsa, ticaret hadleri genişleyen modern sektörün aleyhine döner. Geleneksel sektörün içinde (tarım) kıt toprağın kirası artar. Lewis modelinde fark burada yatar. Geleneksel sektörde kiralalar, kârın maksimize edildiği sektör olan kapitalist sektörün dışında artar. Alternatif olarak Ricardocu büyüme kuramında kiralalar (rantlar) kapitalist sektörün içinde yükselir. Ricardocu modelde tarım, kâr maksimizasyonunun geçerli olması anlamında kapitalisttir.

İki model arasındaki en önemli farkın geleneksel sektörde karar alma sürecine ilişkin varsayımlar olduğu söylenebilir. Ricardocu modelde rasyonelliğin, maksimize eden davranış anlamında olduğu varsayılır. Lewis modelinde ise bu böyle değildir. Bu farklılık modelden çıkan sonuçları etkilemez. Böylece eğer geleneksel sektörde bireylerin sınırlı maksimizasyonda rasyonel olduğuna veya AGÜ'lerin geleneksel davranış kalıplarının piyasa güçlerinin devamlı nüfusu (etkileri) tarafından aşındırıldığına inanılıyorsa kalkınma sürecinin en uygun klasik görüşü Ricardocu büyüme kuramı tarafından sağlanandır.

5) ÖZET

Bu kısa çalışmada Lewisin ekonomik kalkınma modeli Ricardocu büyüme kuramıyla karşılaştırıldı. Bu karşılaştırma sonucunda her iki klasik büyüme kuramı arasında bazı benzerliklerin olduğu ortaya çıkarıldı. Modellerin içeriği özdeştir. Temel farklılık, tarımsal sektöre ilişkin olan davranışsal varsayımlarla ilintilidir. Lewis modeli maksimize olmayan davranış biçimini varsayar. Demek ki emekçiler böylelikle marjinal ürünleri geçimlilik ücretin altında iken istihdam edilir. Ricardocu büyüme kuramı kâr maksimizasyonunu varsayar. Eğer geçimlik sektörde ki bireylerin rasyonel davrandığına veya piyasa etkilerinin geleneksel sektörü dönüştürdüğüne inanılıyorsa, o halde Ricardocu büyüme kuramı daha uygun modeldir.

Elbetteki klasik kuramın bir bütün olarak tartışılması amaca ters düşer. Özellikle AGÜ'lerde emek arzı sınırsız değildir ve bu nedenle modellerin her ikisi de geçersizdir. Fakat bu çalışmanın amacı bu soruya yanıt vermek değildir.